

Мариупольська
Спілка
Молоді

МАРИУПОЛЬ:

ЖИТТЯ З КОНФЛІКТОМ
ТА ПОСТКОНФЛІКТНІ
ПЕРСПЕКТИВИ

Цей проєкт
фінансується
Європейським Союзом

Цей документ був підготовлений International Alert за фінансової підтримки Європейського Союзу. International Alert та Маріупольська Спілка Молоді несуть повну відповідальність за зміст цього документу, який ні за яких обставин не може розглядатись як такий, що відображає точку зору Європейського Союзу.

Макет: Катерина Волошина

В оформленні обкладинки були використані фото: Приазовський Робочий (1 рядок, 2 фото), mrpl.city (2 ряд, 3 фото).

© Тетяна Ковбасовська (фотографії)

© International Alert/Mariupol Youth Union 2017

МАРІУПОЛЬ:

ЖИТТЯ З КОНФЛІКТОМ
ТА ПОСТКОНФЛІКТНІ
ПЕРСПЕКТИВИ

червень 2017

ЗМІСТ

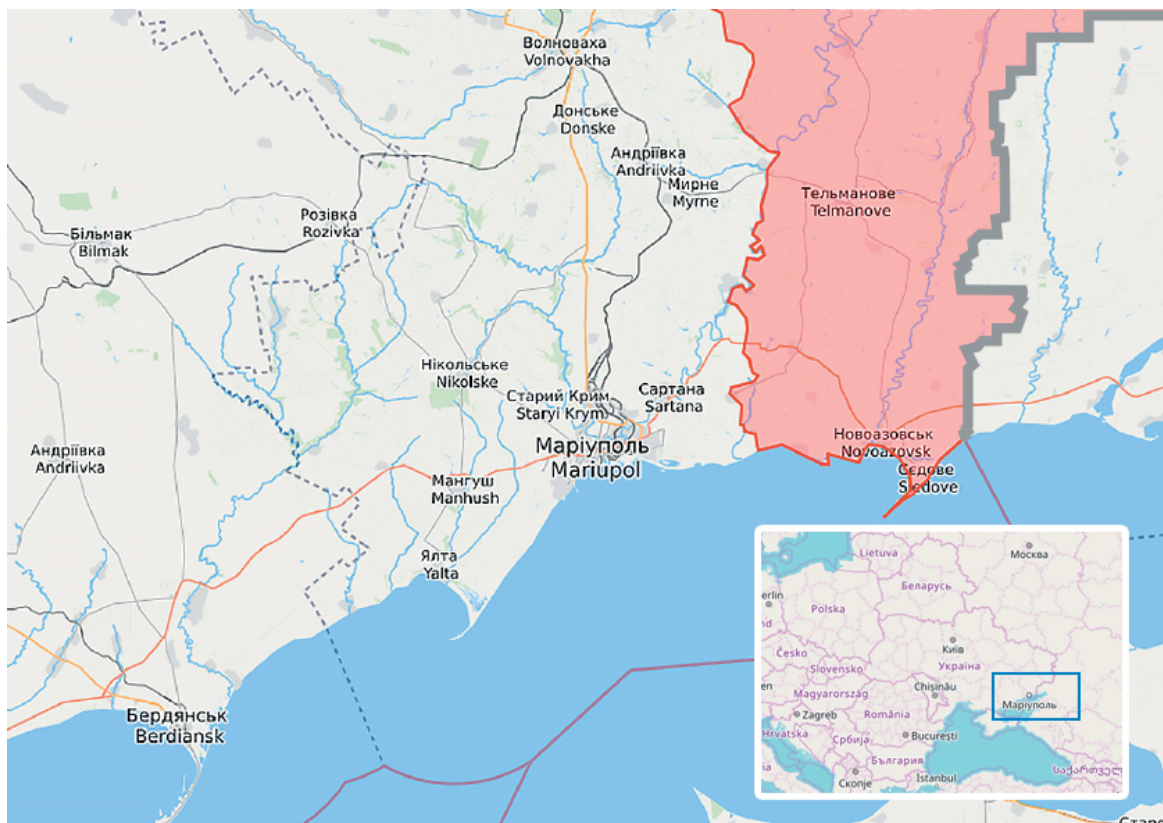
	Скорочення	3
1	Вступ	4
2	Методологія дослідження	6
3	Загальні результати	8
3.1	Вплив конфлікту на жителів, бізнес і міське середовище Маріуполя	8
3.2	Соціальні та гендерні аспекти конфлікту — маріупольський контекст	18
3.3	Міська публічна сфера: порядок денний	24
3.4	Взаємні очікування громадян, бізнесу та місцевої влади	26
3.5	Можливі форми діалогу та співпраці з метою пом'якшення впливу конфлікту	35
4	Висновки	42
5	Рекомендації	44

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АТО	антитерористична операція
ВПО	внутрішньо переміщена особа
ЗСУ	Збройні сили України
ЄС	Європейський Союз
КСН	комітет самоорганізації населення
НЗФ	незаконне збройне формування
НУО	неурядова організація
ОРДЛО	окремі райони Донецької й Луганської областей
ОСББ	організація співвласників багатоквартирного будинку
ПТСР	посттравматичний стресовий розлад
ФГД	фокус-групові дискусія
ЦА	цільова аудиторія
ЦНАП	центр надання адміністративних послуг

МАПА ПІВДНЯ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Умовні позначення

- Лінія розмежування
- Території, тимчасово не підконтрольні уряду України
- Кордон з Російською Федерацією

1 ВСТУП

Маріуполь — це велике промислове місто на півдні Донецької області з чисельністю населення, за офіційними даними на 1 січня 2017 року, трохи менше 470 тисяч осіб. Місто є одним з найважливіших промислових центрів України, тут розташовані два металургійних підприємства — «Азовсталь» і комбінат імені Ілліча. Міжнародний морський торговельний порт — найбільший і найбільш оснащений порт Азовського моря, один з чотирьох найбільших в Україні.

З початком у 2014 році озброєного конфлікту на території Донецької та Луганської областей Маріуполь став найважливішою стратегічною точкою, об'єктом зіткнення протидіючих сторін.

13 квітня 2014 року НЗФ захопили будівлю міської ради Маріуполя. Протягом березня-квітня вони спробували захопити також інші адміністративні будівлі в місті — прокуратуру, частину прикордонного загону, військову частину, головне міське управління МВС. 11 травня в місті відкрилося декілька пунктів для квазіреферендума, і деякі жителі взяли в ньому участь.

Однак уже 13 червня 2014 року, після майже 3 місяців перебування під контролем НЗФ, в ході спільної операції бійців добровольчого батальйону «Азов» та українських збройних сил Маріуполь було звільнено.

У червні 2014 року, після обрання Петра Порошенка Президентом України, в Маріуполь з Донецька були перенесені основні держустанови та Управління Національної поліції області, що де-факто зробило місто тимчасовим обласним центром. У жовтні того ж року обласна державна адміністрація переїхала до Краматорська, а в Маріуполі залишилися обласні силові відомства.

У серпні-вересні 2014 року після захоплення НЗФ міста Новоазовськ, що знаходиться у 45 кілометрах від Маріуполя, а також приморських сіл та селищ уздовж траси Маріуполь — Таганрог, лінія фронту впритул наблизилася до міста. Підписання других Мінських угод зупинило наступ НЗФ і закріпило лінію розмежування між Маріуполем і територіями ОРДЛО.

Починаючи з червня 2014 року на всіх в'їздах до Маріуполя діють блокпости, укомплектовані представниками Національної гвардії та поліції. Крім того, в місті базуються сили підрозділу спеціального призначення «Азов». На цей момент лінія розмежування на сході від Маріуполя проходить неподалік села Широкине, яке перебуває під контролем ЗСУ.

Водночас, спроби захопити місто або максимально зруйнувати інфраструктуру Маріуполя та навколишніх селищ не припиняються. Неодноразово під обстрілами перебувало селище Сартана Кальміуського району Маріуполя. Вперше, 14 жовтня 2014 року, з окупованої території було відкрито вогонь із «Градів» по блокпосту селища Талаківка, а потім і по самій Сартані. Під час тих подій 7 жителів селища були вбиті, ще 18 отримали поранення різного ступеня тяжкості. З тих пір Сартана більше п'яти разів опинялася під прямими обстрілами, які зруйнували безліч житлових будинків і пошкодили інфраструктуру селища.

24 січня 2015 року постраждав від обстрілу житловий мікрорайон «Східний», в результаті чого 31 людина загинула, понад 100 містян було поранено. Жертвами стали мирні жителі, серед загиблих і поранених були діти.

Неодноразово в Маріуполі з'являлися чутки і непідтверджені повідомлення про підготовку наступу сил НЗФ і про плановане захоплення міста, які, утім, не підтверджувалися.

З погіршенням ситуації в Донецькій і Луганській областях і з початком гарячої фази збройного конфлікту в Маріуполь почали переселятися жителі тимчасово окупованих територій. Станом на весну 2017 року, в місті офіційно зареєстровано 106 тисяч внутрішньо переміщених осіб (ВПО): більшість із них — жінки з дітьми і люди старшого покоління.

29 листопада 2015 року в Маріуполі відбулися чергові місцеві вибори, і міським головою був обраний Вадим Бойченко (самовисування, безпартійний). У Маріупольську міську раду пройшли три партії: Опозиційний блок (отримала 45 депутатських місць), Сила людей (5 місць), Наш край (4 місця).

Згідно з даними «Третього Всеукраїнського муніципального опитування» (2017 рік), проведеного на замовлення Міжнародного республіканського інституту (IRI), 60% маріупольців відзначили, що тією чи іншою мірою задоволені роботою міського голови. 47 % містян позитивно відгукнулися про роботу міської ради. 59% місцевих жителів заявили, що місцева влада покращила імідж міста¹.

Внаслідок багатьох причин і, безпосередньо, через свій нинішній статус у Донецькій області, Маріуполь в останні роки ставав місцем проведення цілої низки соціологічних досліджень, зокрема й тих, що були проведені на замовлення міжнародних організацій і фондів. Водночас, погляди й думки саме активних громадян про збройний конфлікт, проблеми та перспективи міста та регіону, відносини з владою та бізнесом, механізми впливу на процеси прийняття рішень в Маріуполі раніше не ставали предметом окремого дослідження. Своїми дослідженнями ми прагнули заповнити цю прогалину.

Масові протести періоду Євромайдану, Революція гідності 2014 року, початок бойових дій у Донецькій і Луганській областях, переміщення великої кількості сімей інтенсифікували роботу інститутів громадянського суспільства Маріуполя. У цей період було створено чимало нових ініціативних груп, громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських мереж і добровольчих об'єднань. Активізували свою роботу НУО, що існували раніше. Громадські діячі й громадянські активісти саме останніми роками стали значущими акторами, які визначають вектор розвитку міста, а їхній голос став важливим компонентом локальної публічної сфери. Тому досліджувані питання видаються цікавими й актуальними як для експертного товариства, так і для широкої аудиторії.

Дослідження проведено громадською організацією «Маріупольська Спілка Молоді» на замовлення International Alert за фінансової підтримки Європейського Союзу.

---

1 http://www.iri.org/sites/default/files/ukraine_nationwide_municipal_survey_final.pdf

2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилося з метою з'ясувати уявлення жителів Маріуполя та його околиць про локальні наслідки конфлікту, визначення очікувань громадян, бізнесу та представників влади з мінімізації його впливу, а також пошуку точок діалогу і співпраці, які є можливими між громадою, бізнесом та місцевою владою з метою вирішення найбільш актуальних локальних питань.

Цільова група: активні громадяни, представники громадського сектору, лідери думок у Маріуполі і в прилеглих селищах, посадові особи органів місцевого самоврядування, представники бізнесу, журналісти, внутрішньо переміщені особи.

У дослідженні використовувалися **3 МЕТОДИ** збору даних:

- фокус-групова дискусія ;
- глибинне напівструктуроване інтерв'ю;
- контент-аналіз.

Цей звіт являє собою аналіз інформації, зібраної під час фокус-групових досліджень та інтерв'ю, а також матеріалів, отриманих в ході здійснення контент-аналізу.

ФОКУС-ГРУПИ

були організовані у форматі групових обговорень, у процесі яких з'ясувалося ставлення учасників до того чи іншого питання, що належить до теми дослідження. Було вжито заходів для того, щоб учасники фокус-груп відчували себе безпечно й комфортно та залучалися до дискусії як частина групи. Загалом у рамках дослідження було проведено 8 ФГД: зі студентами та активною молоддю, з представниками внутрішньо переміщених осіб, активістами жіночих громадських організацій, фахівцями публічного сектору, активістами прифронтових селищ і сірої зони, представниками комітетів самоорганізації населення (КСН) і об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), представниками малого та середнього бізнесу, представниками правоохоронних органів. Чисельність груп становила від 8 до 10 учасників. Тривалість дискусій варіювалася від 1,5 до 2,5 годин. Дискусію вів модератор — досвідчений соціолог або психолог.

ГЛИБИННІ ІНТЕРВ'Ю

відбувалися у форматі особистої, напівструктурованої бесіди, в ході якої інтерв'юер з'ясував думки, переконання і звички респондента. Фокусом глибинних інтерв'ю було дослідження прихованих асоціацій, емоцій и

і схильностей людини, питань, що стосуються політичної ситуації і системи прийняття рішень в місті, на які респондент міг би не відповісти в ході групового інтерв'ю. Інтерв'ююваним особам було гарантовано дотримання конфіденційності і захист від будь-яких форм розкриття їхніх персональних даних на запит державних або недержавних структур. Респонденти під запис давали згоду на проведення інтерв'ю і підтверджували, що ознайомлені з цілями дослідження. Було проведено 15 глибинних напівструктурованих інтерв'ю з маріупольськими громадськими активістами, журналістами, керівниками місцевих органів влади, сілрад, представниками великих підприємств, молодими громадськими лідерами, представниками політичних партій, лідерами думок з різних сфер суспільного життя міста.

Крім того, було проведено 40 глибинних інтерв'ю з експертами (політологи, публіцисти, громадські діячі, політики, представники бізнесу, експертних і наукових кіл) для отримання додаткової інформації про специфічні аспекти досліджуваного явища.

МЕТОД КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ

було використано для того, щоб виділити актуальний порядок денний локальних інтернет-ЗМІ й основні проблеми, що порушуються маріупольськими блогерами. Отримані дані було порівняно з узагальненою інформацією про думки активних маріупольців щодо найважливіших проблем, з якими їм доводиться стикатися через конфлікт.

Контент-аналіз проводився шляхом обробки двох типів інформації (тотальна вибірка за період від 1 квітня по 30 червня 2017 року):

- публікації 6 найбільш популярних локальних інтернет-ЗМІ: 0629.com.ua, mrpl.city, mariupolnews.com.ua, ilich.in.ua, i24.com.ua, sartana.dn.ua.
- публікації 33 популярних маріупольських блогерів, які пишуть в Facebook.

Емпіричними показниками виступали: кількість статей в ЗМІ / постів блогерів, що містять інформацію з тих чи інших тем, ключові слова, оцінне забарвлення статті / поста (позитивне, негативне або нейтральне). Додаткова верифікація здійснювалася для перевірки валідності, коректності схем юнітизації й кодування, інтеркодової відповідності.

Для закачування і зберігання інформації використовувалася комп'ютерна програма-парсер.

Кодування й обробка результатів, аналіз частотних розподілів, кластеризація даних, побудова та аналіз кореляційної матриці проводилися з використанням статистичного пакета програм SPSS, QDA Miner Lite.

Якісний характер цього дослідження, специфіка і невеликий розмір групи респондентів накладають вагомі обмеження на можливість екстраполяції його результатів на всіх жителів Маріуполя. Утім, отримані дані можуть бути надзвичайно корисні для вивчення важливих аспектів нинішньої ситуації в місті: позначення головних проблем, з'ясування уявлень про простір можливостей для громадянської й політичної участі, мотивів поведінки та механізмів прийняття рішень на місцевому рівні.

3.1 ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

ВПЛИВ КОНФЛІКТУ НА ЖИТЕЛІВ, БІЗНЕС І МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ МАРІУПОЛЯ

Ситуація в Маріуполі і на прифронтових територіях на сьогодні оцінюється респондентами як **важка, напружена, тривожна, нестабільна**. За словами учасників дослідження, жителі міста пережили психологічну травму, гуманітарні та матеріальні втрати, що залишило вагомий відбиток на поточному стані справ і сприйнятті перспектив.

Респонденти відзначають складності в розвитку економіки і соціальної сфери міста. На думку учасників дослідження, стан конфлікту, який тягнеться, а також постійних загроз загострення ситуації не дає можливості місту розвиватися в повну силу. За словами представників бізнесу, це пов'язано також з формально прифронтовим статусом Маріуполя, який часто зупиняє інвесторів від фінансових вливань у місто.

«*Немає впевненості у завтрашньому дні, і взагалі, що буде наступного тижня.*

учасник ФГД, молодь »

«*Ну, ми знаходимося в зоні конфлікту, абсолютно поруч знаходиться фронт. Це, звичайно, позначається на місті, на жителях, на загальному настрої. Тому що все одно, в повітрі відчувається тривога, нестійкість, нестабільність.*

інтерв'ю, представник медицини »

«*Ми, ніби, вже заспокоїлися, але стан підвишений. І час від часу проскакує інформація, що, ніби, готуйтеся, на вас нападуть.*

учасник ФГД, правоохоронні органи »

«*Якщо 3 роки тому Маріуполь був містом моряків і металургів, то сьогодні ми розуміємо, що Маріуполь буде військовим містом... немає інвестицій, немає припливу грошей. Отже, ускладнюється розвиток.*

інтерв'ю, журналіст »

Учасники дослідження сходяться на думці, що для них особисто і для міста в цілому **важлива надія на поліпшення і стабілізацію ситуації**, пов'язаної з конфліктом. Більшість респондентів транслює віру у своє місто, його сильні сторони, важливість, цінність для країни в цілому (описують Маріуполь такими характеристиками: жвавий, затишний, перспективний).

Під час обговорення змін, які відбулися в місті останнім часом, учасники дослідження часто відзначають певне **звикання жителів до ситуації близького конфлікту**. За словами респондентів, стадія шоку минула, і настав час для активних дій (що проявляється у поверненні тих, хто виїхав, відновленні бізнесу, тощо).

«*Хоча вже звикли жити у війні. Відкриваються нові маленькі бізнеси, заклади, установи, кафешки. Люди якось стали спокійніше до цього ставитися.*

інтерв'ю, журналіст »

«*Перебування тут обласних управлінь поліції, СБУ, прокуратури, звісно ж, дозволяє, ніби, тримати високий рівень дисципліни серед працівників. Погодьтеся, це рівень досить солідний. І їхнє перебування тут, звичайно, дуже позитивно впливає на безпеку в місті.*

інтерв'ю, представник влади »

«*Давно немає чуток, що в середу, п'ятницю, четвер буде наступ (з боку підтримуваних Росією сепаратистів — прим. авт.). Тому ці панікерські настрої трохи згасли. Лінія фронту від міста відсувається. Це візуально видно, чутно. Ми розуміємо, що війна стає далі. Вона не йде від нас, але географічно вона стає дальшою від міста...*

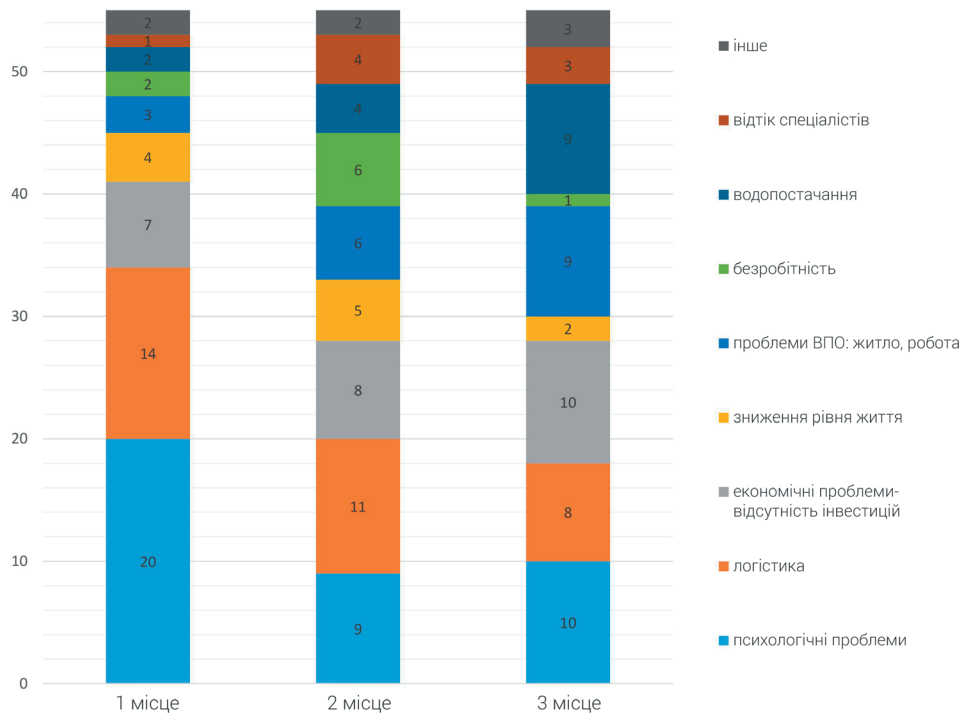
інтерв'ю, бізнес »

Коли мова йде про проблеми, що є актуальними для міста, респонденти спонтанно називають ті ж самі труднощі, які турбують всіх жителів країни: зростання цін на комунальні послуги, зниження доходів, проблеми в освіті й медицині, корупція, тощо.

При цьому акцент на конфлікт в обговоренні виводить на перший план проблеми іншого характеру.

Учасники фокус-групових дискусій								
Місце проблеми	Жіночі організації	Правоохоронні органи	Бізнес	Бюджетники	Молодь	Сільрада	ВПО	ОСББ/КНС
1	Психологічні проблеми	Безробітність	Економічні проблеми- відсутність інвестицій	Проблеми з нестачею житла	Психологічні проблеми	Руйнування інфраструктури в селах	Психологічні проблеми	Безробітність
2	Логістика	Логістика	Логістика	Безробітність	Безробітність	Безробітність	Проблеми з нестачею житла	Логістика
3	Безробітність	Водопостачання	Психологічні проблеми	Психологічні проблеми	Логістика	Відтік спеціалістів (лікарі, вчителі)	Безробітність	Проблеми з нестачею житла

Мал.1. Рейтинг проблем за результатами фокус-групових дискусій

Мал.2. Рейтинг проблем за результатами глибоких інтерв'ю

Основні проблеми, пов'язані з конфліктом, які транслюються учасниками дослідження (у міру зменшення важливості):

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ,

на думку респондентів, найбільш гостро відчуваються містянами внаслідок впливу конфлікту: **напруга, тривожність, депресія і почуття незахищеності** — це те, що переживають жителі Маріуполя.

Розмірковуючи про життя міста, учасники дослідження говорять про те, що їх турбує найбільше: напруга через затягування конфлікту, фізичні й моральні травми після обстрілів, розірвані соціальні зв'язки (багато рідні на різних сторонах конфлікту, поїхали в інші міста України або Росії, залишилися на окупованій території, родичі живуть в РФ).

« Проблема в тому, що всюди, навколо обстріли суцільні. Все це ми чуємо. Боязнь, страх. Кудись тікати треба.

учасник ФГД, жіночі організації »

« Діти, які приїздили з-під обстрілів — досі багато хто з них не оклигали. В їдальні впускають накривку при приготуванні їжі — дитина відразу ж — рефлекс — на підлогу падає.

учасник ФГД, жіночі організації »

« Наслідки психологічні, бо жити постійно в напрузі і чути ці вибухи дуже складно і дітям, і людям, які навіть не зазнали явної якоїсь фізичної або матеріальної втрати. Все одно, це дуже складно.

інтерв'ю, діяч культури »

«*Хтось припинив спілкуватися з родичами, спілкуватися з друзями, бо вони перебувають по різні боки барикад.*

інтерв'ю, громадський активіст »

«*І стоїть у коридорі постійно тривожна сумка. Глянеш на неї — і все серце завмирає.*

учасник ФГД, ОСББ/КСН »

На думку респондентів, на сьогодні у Маріуполя склався імідж закритого міста — інформація, яка транслюється в ЗМІ про місце Маріуполя в конфлікті, не завжди є точна, часто вводить в оману багатьох представників міжнародних структур, інвесторів, туристів, тощо. Це також впливає на загальні настрої громади, підвищує тривожність.

«*Напевно, психологічно складніше. Люди дивляться медіа, і знову вони не впевнені в тому, що в регіоні все добре, тому вони сюди не їдуть.*

інтерв'ю, представник сфери освіти »

ЛОГІСТИЧНА ПРОБЛЕМА,

як відзначають учасники дослідження, є однією з найбільш актуальних для міста і прифронтової зони в зв'язку з конфліктом. При описі ситуації з транспортом, респонденти використовують такі характеристики: **транспортна ізоляція, блокада, логістичний глухий кут.**

Логістична проблема в підсумку впливає як на самих жителів міста, так і на великий, середній і малий бізнес Маріуполя, що в цілому погіршує економічну ситуацію в регіоні.

За словами респондентів, проблема логістики проявляється у відсутності повноцінного залізничного сполучення (низька пропускна здатність залізниці, лише поїзди в декількох напрямках), розбитих/замінованих дорогах, необхідності проїжджати через блокпости, оглядах (звідси затримки в дорозі), ускладненні проходу суден в порту.

Більш того, жителі прифронтових селищ вважають, що вони відрізані від України в транспортному сенсі. За словами представників сільрад, це провокує проблеми з завезенням продуктів і необхідних товарів, а також призвело до проблем з туризмом (особливо гостро для селищ з виходом до моря, куди раніше приїжджали відпочивати).

«*Ми — крайнє місто, до нас важко дістатися, а нам важко кудись виїхати...*

учасник ФГД, молодь »

«*Інфраструктурний фактор, тому що місто зазнало після встановлення кордону на лінії зіткнення проблеми з логістикою. Усі традиційні транспортні системи були зруйновані. І сьогодні місту явно не вистачає сполучення з іншими підконтрольними українській владі територіями. Пропускна спроможність залізниці невелика, стан доріг незадовільний.*

інтерв'ю, представник громадської організації »

« Поки дозвіл візьмеш, день треба витратити, щоб туди доїхати. Це дуже заважає, дуже страшно.

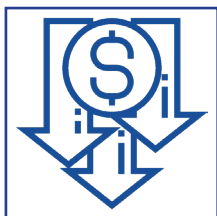
учасник ФГД, жіночі організації »

« Закрили трасу — виходить: нас (прифронтові селища, сіра зона — прим. авт.) відрізали. Ми 2 роки цілком сиділи, не було автобусного сполучення.

учасник ФГД, сільради »

« Непривабливість міста в плані туризму, туристичного напрямку. Тому що, все ж таки, раніше до нас досить багато людей приїздило, а зараз літо, і місто не наповнене людьми. Через конфлікт було порушене залізничне сполучення, і довгий час воно не відновлювалося, не налагоджувалося. І ми з 11 поїздів залишилися з двома, грубо кажучи, навіть з одним — тільки київським напрямком.

інтерв'ю, громадянський активист »

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ,

викликані конфліктом, тлумачаться респондентами по-різному, в залежності від приналежності до тієї чи іншої соціальної групи. Так, активні громадяни говорять в основному про **безробіття, зниження рівня доходів і зростання цін**, тоді як бізнес і представники місцевої влади акцент роблять на **зниженні ефективності роботи великих містоутворюючих підприємств і відсутності інвестицій у місто**.

« Підприємці не хочуть вести тут свою діяльність, тому що вважають, що тут небезпечно.

учасник ФГД, молодь »

« Є проблеми з інвестиціями. Тому що партнери, які в нас були в інших регіонах, вони обережніше ставляться до інвестування. Деяких ми втратили, тому що вони переживають, що місто можуть захопити, і вони втратять свої вкладення.

інтерв'ю, бізнес »

Представники бізнесу кажуть також про проблеми з відмовами в оформленні кредитів/розстрочки, в разі, якщо підприємство зареєстровано та рахунок у банку відкритий на території Донецької області (навіть підконтрольній Україні).

Усі без винятку учасники дослідження перераховують **основні параметри економічних проблем, які спровокував конфлікт, в тому числі через блокаду ОРДЛО:**

- закриття одного з містоутворюючих підприємств — «Азовмаш» (з причини втрати ринку збуту), що позбавило робочих місць величезну кількість місцевих жителів;
- скорочення співробітників на інших важливих для міста підприємствах (завод Ілліча, Азовсталь, Маріупольський морський порт) у зв'язку зі зниженням обсягів ви-

робленої продукції, відсутністю сировини, ринків збуту, проблемами з логістикою;

- закриття середнього і малого бізнесу — виїхали в інші міста, припинили свою діяльність (у зв'язку зі зниженням купівельної спроможності, втратою економічних зв'язків з непідконтрольними територіями);

формування іміджу інвестиційно непривабливого регіону через небезпеку загострення конфлікту.

«*Розвал Азовмаша — конфлікт добив. Якщо довгий час там хоч якось опирались, то військовий конфлікт їх просто добив.*

учасник ФГД, бізнес »

«*Підприємства, які залучені, металургійні, вони залишилися з того боку. Портова логістика знову ж таки — ось у нас було, наскільки мені відомо, 8-10 суднозаходів в порт; зараз дай бог, щоб 2-3 судна в тиждень. Це колосальне ослаблення зовнішньоекономічної діяльності.*

інтерв'ю, бізнес »

«*Вантажів пішло менше, товарообіг зменшився. Бояться люди сюди кораблі заганяти. Не дай бог конфлікт, захоплять, заберуть.*

учасник ФГД, правоохоронні органи »

«*Грубо кажучи, до дев'яностих вантажопарковка мариупольського порту історично доставляла вугілля й метал з Донбасу. І, звісно, з початком військових дій, ми опинилися відрізними від основної частини історичних регіонів. Відрізними опинилися з двох причин. Елементарно, періодично руйнувалася залізнична інфраструктура, вибухи залізничних колій. Велика частина цих вантажовласників виявилася територіально розташована в непідконтрольній зоні. І хоча підприємства встигли перереєструватися в короткі терміни на територію України, платять податки українській державі, як працювати з ними — поки що досі не вирішено.*

інтерв'ю, представитель порта »

«*Вважаю, що економічна сфера найбільше від блокади постраждала. Відносно малого і середнього — у нас (в селі — прим. авт.) позачинялися ПП. Та ж кур'єрська доставка, всі, хто привозили продукти, вони просто за блокування не їздили, відмовлялися їздити. Людям довелося зачиняти магазин. Бо не кожен же зможе собі завозити. Закрилися маленькі кіоски, магазини, Будинок побуту.*

інтерв'ю, секретар сільської ради »

На думку учасників дослідження, окрім містоутворюючих підприємств, які зазнають фінансових втрат через економічні проблеми, **під вплив конфлікту потрапив і Маріупольський морський порт**, робота якого на сьогодні відбувається не на повну

потужність. Це, у свою чергу, впливає на роботу інших великих підприємств, пов'язаних з діяльністю порту.

« Порт, як підприємство Приморського району, там же ж сутужно зараз... А в цілому, ситуація дуже драматична. Ось зараз ще Керченську протоку перекривають, в результаті знову без обороту порт, який був 17 млн тонн на рік [...].

інтерв'ю, бізнес »

« В умовах зниження вантажопотоку, ми переходимо на скорочений режим роботи. У нас 4-денний робочий тиждень. Це допомагає нам, при недопущенні скорочень, економити певний фонд оплати праці, який все одно потім виплачується персоналу, при настанні більш сприятливих періодів.

інтерв'ю, представник порту »

За словами представників місцевої влади та бізнесу, всі перераховані проблеми знижують прибутковість міського бюджету, не забезпечують належним трудовим ресурсом і зарплатами місцевих жителів.

ВОДОПОСТАЧАННЯ МІСТА

ще одна з нагальних проблем Маріуполя. За словами учасників дослідження, з початком конфлікту в місті стали часто виникати перебої з водою. Як пояснюють респонденти, основне джерело води знаходиться на окупованій території. Через постійні обстріли зруйновано комунікації, що проходять до міста. Відновлення водопроводу й відновлення регулярної подачі води ускладнене тривалим конфліктом. Особливо гостро це питання стоїть для прифронтових територій, де особливо часто трапляються перебої з водою.

За словами респондентів, для міста вкрай необхідні пошук і забезпечення роботи альтернативного джерела водопостачання. Відповідальність за вирішення цього питання мешканці покладають переважно на центральну владу.

« Час від часу страждає система водопостачання міста у зв'язку з тими обстрілами, це ні для кого не секрет. Часто навмисне перебиваються водогінні насосні станції, які живлять і область, і місто.

інтерв'ю, політик »

« А в нас у селищі тим більше, вода до нас не добігає, слабкий тиск. А ті селища, які за блоком, вони все літо без води, постійно. Тому я вважаю, що це одна з основних проблем.

інтерв'ю, секретар сільської ради »

БРАК ЖИТЛА ДЛЯ ВПО,

руйнування будинків й інфраструктури на прифронтових територіях, які постраждали від обстрілів — досить часто перераховуються у переліку проблем, пов'язаних із конфліктом.

Також, зі слів респондентів, унаслідок складної й нестабільної ситуації в регіоні, відтоку бізнесу з міста призупинено будівництво житлового фонду.

Жителі прифронтових сіл, позбавлені житла й соціальної інфраструктури, також опинилися в ролі переселенців, змушені переїжджати до Маріуполя.

« Багато жителів покинули селище, немає школи, роз'їхалися сім'ї, є загиблі й поранені. Все, що було в селі, все зачинено.

учасник ФГД, представники сільрад

ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ

жителі міста також пов'язують із тривалим конфліктом. За словами респондентів, відсутність стабільності в економічній і соціальній сфері Маріуполя впливає на якість життя — спостерігається зниження доходів, втрата заощаджень, можливість придбати тільки найнеобхідніші товари.

« Рівень життя людей просто катастрофічно впав у переважній більшості.

учасник ФГД, бізнес

« Купівельна спроможність людей теж сильно зменшилася.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери

« Люди звикли економити на всьому. Тому все, що стосується послуг, які могли собі дозволити, від цього просто відмовилися, залишили тільки життєво важливе і необхідне.

інтерв'ю, журналіст

ВІДТІК ФАХІВЦІВ ІЗ МІСТА,

викликаний початком конфлікту й військовими діями у 2014 році, на думку респондентів, спровокував брак фахівців для роботи у правоохоронних органах, медустановах, навчальних закладах, тощо.

За словами багатьох учасників дослідження, молоде покоління їде здобувати освіту або перший досвід роботи в інші міста України, не бачачи перспектив кар'єрного росту в Маріуполі.

Представники бізнесу часто говорять про брак вузьких фахівців, специфічних для їхнього напрямку діяльності.

Брак працівників поліції також транслюють і представники правоохоронних органів.

А представники сільрад і соціальної сфери скаржаться на черги до фахівців у поліклініках, зокрема через зменшення їхньої кількості в місті.

« У зв'язку з тим, що у нас дуже багато співробітників залишилося на тому боці [маються на увазі окуповані території, — авт.], у нас дуже великий некомплект по особовому складу. У зв'язку з цим, таке навантаження лягає на нас вдвічі.

учасник ФГД, правоохоронні органи »

« Ми створили спільне підприємство з німцями буквально за півроку до подій. Ми досі не можемо запустити роботу підприємств через те, що ми не могли поставити довгий час обладнання, потім ми довгий час не могли запросити людей для навчання фахівців. Вони просто бояться їхати. Коли вони приїхали вперше, добиралися сюди мало не пішки.

інтерв'ю, бізнес »

« Медичне обслуговування. Немає фахівців. Навіть коли тобі потрібен фахівець великий, його потрібно десь шукати, в Маріуполі його немає.

учасник ФГД, ВПО »

ПРОБЛЕМА ВЕДЕННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ

внаслідок конфлікту — одна з важливих для жителів сільської місцевості.

За словами респондентів, заміновані поля не обробляються, люди втрачають робочі місця в с/г сфері. Відсутність врожаю тягне за собою брак продуктів для місцевого населення і зростання цін.

Особливо гостро ця проблема стоїть для жителів прифронтових селищ, де аграрні підприємства є практично єдиним місцем роботи. Учасники ФГД представники сільрад говорять про вплив конфлікту на життя прифронтових селищ — через постійні обстріли і замінування територій, люди не можуть обробляти присадибні ділянки.

« Всі поля заміновані, неможливо було ні посадити, ні зібрати врожай. Навіть маючи земельні паї, ми нічого з ними не могли зробити.

учасник ФГД, представники сільрад »

« Аграрний сектор досить серйозно постраждав, тому що багато полів Азовського району зараз непридатні для того, щоб їх використовувати.

інтерв'ю, цивільний активіст »

« У нас з усієї роботи був радгосп «Городній», він був мільйонер. Відсотків 70 населення, всі працювали на полях. А зараз з робочими місцями — це катастрофа.

інтерв'ю, голова селищної ради »

Спираючись на отримані в ході дослідження думки експертів, учасників ФГД і глибоких інтерв'ю, можна охарактеризувати поточний стан Маріуполя, як напружений, проте вже без панічних настроїв. У місто поступово повертається звичайне життя, люди відзначають відкриття розважальних закладів, магазинів, відновлення зруйнованої інфраструктури.

Основні проблеми, викликані конфліктом, які особливо турбують жителів міста — психологічна напруга, проблеми з логістикою, економічні складнощі (відсутність інвестицій, безробіття, зниження рівня життя). Також важливою проблемою для маріупольців виступають зруйновані комунікації водопостачання, що загрожує нормальному функціонуванню міста.

3.2 СОЦІАЛЬНІ ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ — МАРІУПОЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Загалом, за словами учасників дослідження, основний приплив ВПО був на початку конфлікту. На сьогоднішній день, на думку активних маріупольців, особливого збільшення або зниження кількості переселенців не спостерігається (у порівнянні з 2014 роком і початком конфлікту).

При цьому **ставлення до ВПО та до їхнього впливу на життя в місті з боку місцевих жителів неоднозначне.**

- На думку респондентів, у більшості випадків з боку місцевих жителів представники ВПО отримують **співчуття, допомогу, підтримку**. За словами як маріупольців, так і переселенців, місто прийняло постраждалих від конфлікту гостинно, активно допомагаючи їм адаптуватися.

За словами учасників дослідження, основна маса представників ВПО нічим не відрізняються від місцевих жителів, маючи подібний до них світогляд і цінності, **влилася в життя Маріуполя, бере активну участь** у волонтерському русі, відновленні, вирішенні проблем міста. Крім того, вони внесли свої ідеї в розвиток міста, відкрили для маріупольців нові напрями.

Що стосується робочих місць, то на думку більшості респондентів, проблема безробіття в місті меншою мірою пов'язана з напливом переселенців (причини безробіття в іншому: закриття підприємств, скорочення, відхід малого і середнього бізнесу).

Крім цього, як кажуть респонденти, багато ВПО приїхали в місто «зі своїм робочим місцем», зайняли ніші, які в Маріуполі були порожні. Переїздив не тільки фахівець, а й ціла компанія або державна структура. Відповідно, на думку учасників дослідження, це не викликало позбавлення робочих місць місцевих жителів.

Учасники експертних глибинних інтерв'ю відзначають певне заміщення фахівців — великий відтік кадрів в перший час конфлікту з Маріуполя було компенсовано приїздом відповідних фахівців із тимчасово окупованих територій.

«*Вони зайшли непомітно. Вони не склали якусь окрему групу, [...], вони нічим не відрізняються від нас. Вони досить гармонійні. За рахунок того, що частина маріупольців виїхала, а переселенці зайняли їхнє місце.*

інтерв'ю, громадський активіст »

Вони активні, дуже добрі фахівці, стали частиною і в нас дуже багато... на роботі є приклад хороший, коли приєдналися до команди фахівців і принесли свіжі, хороші ідеї.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери >>

<< *Хата-читальня — це ВПО йде. У МСМ працює багато проектних менеджерів, відкрили дитячий центр.*

учасник ФГД, молодь >>

- Більш негативне ставлення до ВПО демонструють учасники фокус-групових дискусій — представники комітетів самоорганізації, сільрад прифронтових «сірих» зон. Характеристики, які ЦА використовує в описі сприйняття ВПО: **обережне ставлення, з побоюванням, упередженість.**

На думку вищеописаних учасників дослідження, частина переселенців не влилася в громаду, вважають себе кращими за місцевих жителів, вимагають до себе більшої уваги / постійної підтримки.

<< *Та хто такий Маріуполь? Ми — донецькі. А ви — бидло, ви взагалі ніхто.*

учасник ФГД, ОСББ / КСН >>

Така позиція до ВПО викликає, за словами учасників ФГД, **почуття несправедливості по відношенню до місцевих жителів** — держава приділяє багато уваги ВПО, обмежуючи маріупольців і жителів прифронтових зон, не надаючи їм особливого статусу, пільг і допомоги, незважаючи на так само важке становище.

<< *Ці переселенці мають дуже багато пільг, дуже багато благ, як би їм допомагають. Але на їхньому фоні є жителі нашого міста, які потребують ще більшої допомоги і які при зверненні її не отримують. Можливо, цей переселенець і нормальний. Але коли навколо нього йде цей негатив на фоні того, що вони і хліб, і масло, і одяг, а тут купа дітей і сама каша. Це якось несправедливо.*

учасник ФГД, ОСББ / КСН >>

Особливість ВПО у сприйнятті основних проблем — через призму адаптації на новому місці: пошук житла (зростання цін на оренду), роботи (відмови), важкий психологічний стан у зв'язку з упередженим сприйняттям місцевими жителями як таких, що «понаїхали», складності з оформленням і отриманням виплат для ВПО.

<< *Місцеві жителі іноді скося дивляться на тимчасово переміщених осіб, типу роботу забираєте!*

учасник ФГД, ВПО >>

«*І злетіли ціни, звісно. Як тільки ми приїхали в 2014 році, знайшли першого ріелтора, і ми з нею розмовляли по-людськи, і вона говорила, що раніше в Маріуполі, вибачте, квартиру за тисячу гривень комусь би здати.*

інтерв'ю, журналіст »

Рішення проблем, пов'язаних із конфліктом, представники ВПО також розглядають з ракурсу свого статусу. Якщо для основної маси маріупольців Президент і уряд відповідальні в першу чергу за вирішення конфлікту, то для ВПО — роль центральної влади лежить в галузі вирішення конкретно проблем переселенців — гарантії житла й роботи, соціальні преференції для дітей та малозабезпечених, тощо.

За словами представників ВПО, внутрішня взаємодопомога і взаємопідтримка «серед своїх» є важливим фактом у вирішенні проблем, пов'язаних з адаптацією на новому місці.

«*Сюди приїхали, шукали роботу всі, коли виникало питання: «Ти звідки? Донецьк?!» І нам говорили: «Вибачте, до побачення!» У підсумку ми потім влаштувалися на фірму, яка була донецька. Нас хлопці взяли, ми починали звідти.*

учасник ФГД, ВПО »

Тема несиметричного впливу конфлікту на жінок і дівчат спонтанно не спливає в загальному дискурсі. Учасники дослідження відзначають, що вона не є для Маріуполя винятковою або особливо гострою.

Більшість респондентів відзначає **втягування деяких жінок і дівчат у військові дії на одній зі сторін конфлікту.** При цьому мотивація жінок може бути різною: від пошуку заробітку, потреби в самореалізації до патріотичних і протестних мотивів. **Також може йтися про примус.**

Активісти жіночого руху підкреслюють мобілізаційний ефект збройного конфлікту, який спонукав жінок у Маріуполі звернутися до різних форм громадянської участі.

«*Багато жінок і дівчат почали організовуватися і створювати спільноти для допомоги військовим, доставки їжі, форми і т. ін.*

учасник ФГД, жіночі організації »

Що стосується гендерно зумовленого насильства, рідко **називаються поодинокі випадки насильства щодо жінок із боку військових, що ґрунтуються, скоріше, на чутках** (пов'язаних із початком конфлікту в 2014 році, коли військові тільки прибували в місто), ніж на конкретних фактах або випадках з особистого досвіду.

«*Спочатку тут не було контролю над військовими. Кожен був сам по собі, не було якоїсь узгодженості між самими батальйонами.*

учасник ФГД, правоохоронні органи »

« *Такі випадки були з боку військових спочатку.*

учасник ФГД, жіночі організації »

Більшістю **проблема сприймається як надумана**, або трансформується у звинувачення в бік самих жінок, які провокували військових або таким чином заробляли.

« *У невеликих селах, де є блокпости, все одно у неї немає роботи в селі. Раніше вона продавала домашніх курей, зараз вона не може цього робити. І вони йдуть на блокпост і заробляють.*

учасник ФГД, жіночі організації »

« *Я чула, що військові часто зупиняються в готелях, вони знімають дівчат. Ті йдуть абсолютно добровільно, тому що їм потрібні гроші. Я з цією категорією жінок не спілкувалася, але такі ситуації є. Можливо, що у багатьох грошей немає.*

інтерв'ю, громадський активіст »

« *Припустимо, були випадки, коли дівчатка самі навіть ішли до військових.*

учасник ФГД, молодь »

Більш того, стосунки цивільного населення з військовими характеризуються респондентами, переважно, в позитивно-нейтральному ключі: або взаємодопомога, взаємна підтримка, участь військових у заходах, або уникнення, паралельне співіснування.

« *Возили допомогу на блокпости, збирали, допомагали.*

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

« *Вони самі по собі, ми самі по собі.*

учасник ФГД, бізнес »

« *Якщо військові живуть у нас просто мирно, то ми, так би мовити, нейтральні.*

учасник ФГД, сільради »

« *У цілому, звичайно, ставлення до військових стало краще. Військові пішли в школи, вони стали зустрічатися зі школярами, розповідати їм, проводити лекції, на екскурсії до себе запрошувати. На сьогодні я б оцінив, як нормальні, стосунки мирного населення й військових.*

інтерв'ю, чиновник »

Частина містян (переважно, молодь, представники бізнесу та громадські активісти)

демонструють особливу подяку та вдячність військовим **за забезпечення безпечного життя в місті.**

Поза тим, зі слів учасників дослідження, військові **приносять прибуток місцевому середньому й малому бізнесу** (дислокуючись поблизу міста, отримують зарплату, і, відповідно, витрачають її тут же в місті), а виплачуючи податки, **наповнюють бюджет міста.**

Представники влади також акцентують увагу **на ефективній взаємодії з армією.** За словами респондентів, влада надає військовим допомогу та підтримку: організація й облаштування блокпостів на початку конфлікту, залучення до патріотичного виховання в школах, запрошення на заходи міста.

Таким чином, на думку містян, місцева влада успішно налагоджує контакт армії з жителями, **знімаючи напруженість між військовими та цивільним населенням.**

«*Завдяки військовим діям пропали всі наркомани, все бездомні.*»
учасник ФГД, молодь »

«*Тут я відчуваю себе комфортно, ніякої проблеми немає, ніхто не ображає. Я не боюся, військові охороняють місто.*»
учасник ФГД, бізнес »

«*На наш погляд, нам вдалося і в 2014 році, і зараз, міській владі вдається ситуацію переламати, і я бачу це, і я хочу вірити в те, що ставлення зараз містян [до військових, — авт.] набагато краще й набагато тепліше, ніж воно було спочатку.*»
інтерв'ю, представник влади »

Що стосується **побутового насильства** — незважаючи на те, що, переважно, респонденти заявляють про зростання кількості подібних випадків (навіть серед знайомого оточення), при цьому **проблема має всеукраїнський масштаб.**

На думку ЦА, кількість випадків збільшилася, оскільки зросли причини агресивності: ПТСР у військових після АТО, безробіття, алкоголізм, різниця політичних поглядів та інші соціальні проблеми, які провокують випадки насильства. Однак, зі слів учасників дослідження, прийняті в суспільстві стереотипи не дозволяють чітко фіксувати і пропрацювати кожен випадок — жертви не наважуються звертатися в поліцію або забирають заяву.

«*Бояться. «Це моя сім'я». Не хочуть виносити сміття з хати.*»
учасник ФГД, жіночі організації »

На думку представників бюджетної сфери, почастишали випадки насильства щодо дітей з боку психологічно нестабільних батьків. Утім, і ця ситуація, зі слів учасників дослідження, не є особливою для Маріуполя, спостерігається і в інших містах України, які так чи інакше зачепив конфлікт.

«*Стресовий стан у людей. Психологічно постраждали діти, на жаль, з боку*

батьків, які відчувають нестабільність, не завжди адекватно реагують на дітей.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери >>

Основні моменти, пов'язані з вирішенням питання насильства, з точки зору учасників дослідження, базуються **на відсутності в країні в цілому інститутів / організацій профілактики і захисту від подібних випадків**, механізмів впливу на агресивну сторону і захисту жертви. На думку досліджуваної ЦА, ситуації побутового насильства розглядаються суто анонімно, приховуються і не розголошуються.

«*Тільки жіночі організації воюють за це зараз. У нас немає нормативно-правового акта, в якому б чітко було регламентовано і який би карав агресора. Вони безкарні, тому вони собі й дозволяють.*

учасник ФГД, ВПО >>

«*Який сенс заявляти в поліцію, якщо його відпустять за тиждень чи за два, і буде ще більше? Вибачте, це дуже часто, що жінка стає заручницею, рабицею в сім'ї.*

учасник ФГД, ВПО >>

Варіанти вирішення проблеми на місцевому рівні (запропоновані респондентами) — створення центрів підтримки, анонімних груп допомоги, консультації.

Крім того, оскільки питання носить більш масштабний характер, на думку представників жіночих організацій — вимагає втручання влади на рівні законопроектів та ініціатив щодо захисту жертв насильства, інформування їх про можливість звернення по допомогу.

«*І повинно бути більше інформації про те, що жінка може піти, звернутися в поліцію, їй за це нічого не буде.*

учасник ФГД, жіночі організації >>

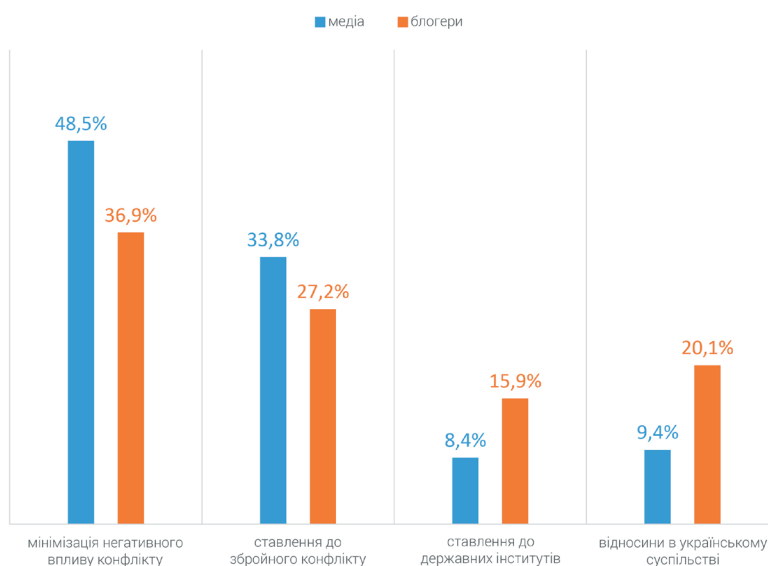
«*Роботу, зазвичай, з ними ведуть індивідуальну, анонімну, як правило, це не розголошується.*

учасник ФГД, сільради >>

Активні маріупольці констатують складне, суперечливе ставлення до ВПО, що склалися в місті. Водночас, вони декларують готовність допомагати переселенцям і допомагати їм з інтеграцією в місцеву громаду, що підтверджують і самі ВПО. Втягування жінок і дівчат у конфлікт констатується як неминучість, що не є специфічною для Маріуполя. На думку респондентів, гендерно обумовлене і дитяче насильство, що відбувається в регіоні АТО, пов'язане з багатьма прихованими наслідками конфлікту. Що стосується ставлення цивільного населення до армії, то учасники дослідження транслюють спокійно-нейтральне ставлення до військових.

3.3 МІСЬКА ПУБЛІЧНА СФЕРА: ПОРЯДОК ДЕННИЙ

За результатами аналізу отриманих даних можна констатувати, що як для маріупольських лідерів думок, що публікуються в Facebook, так і для локальних інтернет-ЗМІ ключовими питаннями є дві основні теми — мінімізація наслідків військового конфлікту і безпосередньо залученість до нього міста, громади, громадян. Але всередині категорій простежуються явні відмінності: блогери (активісти) хочуть розвивати різні недержавні ініціативи — вони самі грають вирішальну роль в їхній розробці та реалізації, а медіа більше обговорюють інфраструктурні питання, міський транспорт, ремонти, тощо; блогери активно залучені в різні волонтерські проекти та в цьому вбачають допомогу у вирішенні конфлікту, а медіа транслюють «звістки з фронту» і практично не згадують про волонтерів і величезне значення їхньої допомоги; блогери бачать ставлення до (з) державними інститутами через призму діалогу «громада — влада», а медіа висвітлюють боротьбу з корупцією.

Мал.3. Порівняння порядку денного медіа та блогерів (лідерів думок)

На порядку денному блогерів (активістів, лідерів думок):

- Допомога та підтримка переселенцям, інтеграція переселенців, налагодження діалогу між переселенцями і місцевими жителями, розвиток і підтримка різних ініціатив, спрямованих на освіту, розвиток, тому що саме площина мистецтва, творчості й культури — це те місце, де можливий найефективніший діалог.
- Розвиток місцевого самоврядування, підтримки активістів і молодих політиків, бажання чинити більший вплив на політичні та соціально-економічні процеси в місті, розвивати і змінювати місто, вирішувати гострі проблеми (логістика, екологія, бізнес).

- Допомога, підтримка на фронті бійців, їхніх сімей, інтеграція в мирне життя, ветеранів та учасників війни, психологічна допомога в подоланні посттравматичного синдрому після війни, допомога в отриманні заслужених пільг.
- Зміцнення безпеки міста, протистояння інформаційної агресії, розробка ініціатив у боротьбі з нею.
- Зміцнення і розвиток національної гордості, патріотизму, недопущення ситуацій дестабілізації, проявів сепаратизму.
- Підтримка волонтерського руху, консолідація людей активних, патріотичних, готових не тільки захищати і допомагати, а й просувати місто.

ЗНАЄ/знати ПОРАДА(-и) НАЙБІЛЬШИЙ/найбільше
 ЖИТИ/життя ДОПОМОГА(-и/допомогти) ПРОБЛЕМ(-а/и)
 ПРЕЗИДЕНТ(-а) МІСЬКОГО/МІСЬКИЙ ОДНА(-одну/одним)
 ЦЕНТР(-у) ПОВИНЕН/повинна ТРАВНЯ ПРАВ(а) СИСТЕМА(-у)
 ЗРОБИТИ(-ли) ЛЮДЕЙ/людям/людьми МИР(-и) ДРУЗІВ(-и)
 РІШЕННЯ(-ь) РОСІЙСЬКИЙ(-ого/РФ) ГРОШІ(-ей) ПОЛІЦІЯ(-ії)
 УКРАЇНА/УКРАЇНСЬКА ЧЕРВЕНЬ(-ня) РАЗОМ ВЧОРА
 ОБЛАСТІ(-ей) МІСТО/(-а/у) НАШОГО(-им/их) РОЗВИТКУ ЗАВТРА
 ДОНЕЦЬК(-е) НОВИЙ(-е) ВІЙНА(-и) ПРАЦЯ(-цює/ювати) ВЗАГАЛІ
 ХОЧЕ(-ться)/ХОЧУТЬ СИЛ(-а/и) АТО ПИТАННЯ РАДА(-и) НІХТО
 ПРИЙТИ(-шли/діть) ДІТИ/дітей ВЛАДИ ПРОЕКТ(-у/и)
 КИЇВ(і) ЧАСТИНИ/частина РОБИТИ(-ть) ДЕРЖАВА(-и/у) КРАЇНИ(-ну)
 МОЖЛИВІСТЬ ІСТОРІЇ(-ю) ДОНБАС(у) СЛІВ(-а/о) МОЖЕМО(-те)
 ГОЛОВА(-и) СВІЙ/своїм ОРГАНІЗАЦІЇ(-ій)

Мал.4. Хмара слів із публікацій мариупольських блогерів у Facebook

Спираючись на отримані в ході дослідження дані, можна констатувати, що основні проблеми, викликані конфліктом, які турбують активних громадян, не є прихованими, не замовчуються, а, навпаки, широко і активно обговорюються в публічній сфері міста, так само, як і теми діалогу, співпраці, і, в ширшому сенсі, комунікації з місцевою владою. Локальні інтернет-ЗМІ висвітлюють тенденції життя міста, стежать за розвитком подій і відображають порядок денний містян. З іншого боку, в дискурсі місцевих інтернет-ЗМІ та онлайн-лідерів думок абсолютно не представлена точка зору проросійсько-налаштованої частини місцевих жителів. Можна стверджувати, що вони мовчать, перебуваючи в інформаційному середовищі активної частини мариупольської громади, або витіснені глибоко на маргінес публічної сфери міста і, можливо, використовують альтернативні або закриті інтернет-майданчики для обговорення своїх поглядів і позицій чи інші канали комунікації.

3.4 ВЗАЄМНІ ОЧІКУВАННЯ ГРОМАДЯН, БІЗНЕСУ ТА ВЛАДИ

ЦЕНТРАЛЬНА ВЛАДА

На думку респондентів, **від центральної влади** містяни очікують, у першу чергу, **розв'язання та завершення конфлікту**. Всі без винятку говорять про **мирні домовленості та припинення бойових дій, відведення військ** з обох сторін. За словами ЦА, це відповідальність винятково центральних органів влади — Президента і парламенту за підтримки представників міжнародного співтовариства.

Представники дослідження говорять про те, що розв'язання конфлікту або хоча б чітке декларування дій з боку центральної влади сприятиме встановленню спокою в місті, що приверне як інвесторів (для відновлення економічної стабільності), так і в цілому приплив «мізків» у місто.

«*Ми хотіли, щоб вони сіли за стіл переговорів, домовилися, і припинилася ця війна. Центральні органи влади нічого не роблять, поки буде війна.*

учасник ФГД, сільради »

«*Ну переговори і так ведуться. Якщо ви мене запитаете, чому вони не реалізуються, це питання до влади. Чому їм вигідно затягувати цей збройний конфлікт.*

інтерв'ю, депутат »

«*Ми, коли вибирали Порошенка, єдине, напевно, для багатьох донбаських, було головне, що він сказав «я за тиждень закінчу цю війну», це була його передвиборча обіцянка. І що ми отримали?*

учасник ФГД, сільради »

«*Поступок і компромісів немає у центральної влади, на мій погляд... Вони повинні бачити кінцевий результат — чого в кінцевому підсумку Україна хоче досягти. Україна змирилася з наявним станом справ, і ми залишаємо все як є, або Україна хоче повернути свою територіальність в тому вигляді, в якому вона була до початку конфлікту. І від цього вже виходити.*

інтерв'ю, представник культури »

Крім того, важливим для Маріуполя є надання **особливого статусу місту і при-**

фронтовим територіям («сірим зонам»). За словами представників бюджетної сфери, мешканці не мають чіткого розуміння статусу міста. Маріупольців турбують питання, чи входить їхнє місто в зону АТО (чи ні?), а також обурює необхідність оплачувати військовий збір і відсутність пільг, пов'язаних з близькістю до військових дій.

« Статус Маріуполя як обласного центру допоможе ефективніше розподіляти ресурси і розв'язувати проблеми міста, безпосередньо вирішувати проблеми з інфраструктурою.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

« Державі треба зараз розглядати ці міста — Слов'янськ, Краматорськ, Маріуполь — як особливі міста. І затягується сам процес стабілізації обстановки, і все це величезною мірою перекладається на самі міста.

інтерв'ю, представник місцевої влади »

« Потрібно визначитися — ми зона АТО або не зона АТО, тому що всі, хто до нас приїждять, вони тут отримують якийсь коефіцієнт за те, що вони їдуть у зону АТО. Ми тут живемо, працюємо, і нічого не отримуємо, не отримуємо ніякого коефіцієнта.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

Представники бізнесу очікують **змін у законодавстві в бік покращення податкових умов для підприємств у прифронтових зонах** і чітких правил застосування цих умов.

« От ми не знаємо. Якщо в зоні АТО ми податки не платимо, у нас якісь преференції, ми навіть за квартиру можемо, за газ і воду, якщо ми в зоні АТО. А виходить — ми не знаємо. Це тільки там знають, десь. До нас ніхто не доводить.

учасник ФГД, ОСББ / КСН »

« Потрібно коригувати чинне законодавство з урахуванням воєнного часу.

інтерв'ю, бізнес »

« Як мінімум, переглянути податкове законодавство, наскільки це можливо, для розвитку малого бізнесу.

інтерв'ю, політолог »

Крім того, саме на центральну владу покладають **відповідальність за вирішення проблем із логістикою** в Маріуполі. Відновлення залізничного сполучення, ремонт магістральних доріг, механізм перетину і функціонування блокпостів — все це не в компетенції міської влади, на думку більшості представників дослідження.

Ця проблема дуже гостро стоїть для всіх категорій — від труднощів вільного перемі-

щення звичайних містян по території Донецької та сусідньої Запорізької області до представників бізнесу, які змушені нести фінансові втрати у зв'язку з високими тарифами на транспортування вантажу.

« Так чи інакше, [центральна влада повинна, — авт.] ініціювати хоча б процес щодо транспортної, оцієї, блокади. Ця блокада в тому сенсі, що неможливо якось сюди доїхати.

інтерв'ю, представник культури »

« Побудувати нову залізницю, ну, грубо кажучи. І привести до ладу шосейну. Капітальні інвестиції в цю сферу, в транспортну. Капітальні, те що не може дозволити собі місто, бізнесмени.

учасник ФГД, бізнес »

« Навіть якщо міська влада знайде фінансові ресурси, умовно кажучи, не має права вона за законом відремонтувати цю Запорізьку трасу державного значення.

учасник ФГД, бізнес »

Поза тим, саме центральна влада більшою мірою компетентна, на думку респондентів, у **розв'язанні проблем та організації допомоги ВПО.**

« Це завдання центральної влади, тому що у нас, як і раніше, немає цілісного бачення, що робити з переміщеними особами. Влада працювала за моделлю «нічого не будемо робити, воно саме якось минеться». Але не можна сказати, що цей підхід себе не виправдав.

інтерв'ю, представник громадської організації »

МІСЦЕВА ВЛАДА

Опитувані маріупольці переконані, що **у місцевої влади немає ресурсів і можливості розв'язати проблему конфлікту**, припинення військових дій. За словами ЦА, в компетенції міських органів влади — налагодження діалогу з центральною владою з метою донесення проблем міста, залучення інвесторів для відновлення та розвитку економіки, міжнародних організацій і фондів з метою створення центрів підтримки і допомоги соціально незахищеним громадянам, середньому та малому бізнесу, тощо. Крім того, до відповідальності місцевої влади належить благоустрій міста і місцевої інфраструктури.

У цілому, респонденти вважають, що **з усіма покладеними на місцеву владу завданнями і відповідальністю вона вправляється. Місцеві жителі хвалять міську владу.** Представники міської влади характеризуються як прогресивні, такі, що добре себе зарекомендували за останні 2 роки.

Прийшла в місто молода, енергійна команда нової формації. Оці зміни у структурі, у застосуванні оргтехніки, оці нововведення в усіх комунальних службах у місті, — це дуже-дуже позитивно. І люди бачать.

учасник ФГД, ОСББ / КСН >>

<< *Ремонти йдуть у корпусах, у школах, дитячих садах. Дуже багато зроблено владою.*

учасник ФГД, ОСББ / КСН >>

За словами більшості учасників дослідження, місцева влада також демонструє високий рівень прозорості та чітко зрозуміле ставлення до конфлікту. Це дуже важливо для місцевих жителів — розуміти, до чого прагне керівництво міста. Така позиція місцевої влади, на думку респондентів, допомагає зняти загальний рівень напруги містян, а також **формує зростання рівня довіри** до органів управління в місті (набагато вище, ніж до центральної влади в цілому).

<< *Визначеність місцевої влади, тобто вона перестала крутити хвостом і розповідати, що ми начебто ні за кого, але й за всіх одночасно. Місцева влада чітко визначена, в якій країні вони живуть, якій країні вони служать. Та влада, яка у нас зараз, у неї немає якихось підступів сепаратизму.*

інтерв'ю, бізнес >>

Основні досягнення, за які хвалять і цінують місцеву владу, що помічають респонденти:

Порядок і благоустрій у місті, відновлення зруйнованої інфраструктури (дитячі садки, школи, транспорт), організація свят, заходів.

<< *Міська влада робить все, щоб місто жило повноцінним життям. Я вам хочу сказати, видно, як до блиску наводиться лад на вулицях, як зараз ремонтуються всі оці відведення каналізаційні, труби прокладаються. Як упорядковується покрівлі, і всі школи, лікарні.*

інтерв'ю, представник медицини >>

<< *Дуже багато концертів роблять. Вчать молодь вирішувати проблеми, які виникли, їх об'єднують у свої організації.*

учасник ФГД, представники сільрад >>

<< *Автобусів, тролейбусів стало ходити останнім часом більше.*

учасник ФГД, ВПО >>

Залучення іноземних інвестицій в місто, допомога бізнесу «стати на ноги», шляхом формування взаємодії з міжнародними організаціями (налагодження контактів, допомога в складанні запитів на гранти тощо).

« У місто прийшли великі інвестиції на ремонт різних будівель, на розвиток організацій, на розвиток міста, фонд допомоги.

учасник ФГД, жіночі організації »

« Це заслуга, звичайно ж, мера міського, міського голови. Його заслуга, що він залучає, люди дійсно їдуть і інвестують. Я вважаю, робляться сьогодні кроки.

інтерв'ю, політик »

« Навіть якщо міська влада знайде фінансові ресурси умовно кажучи, не має права вона за законом відремонтувати цю Запорізьку трасу державного значення.

учасник ФГД, ВПО »

Відкриття соціальних центрів для підтримки ВПО, дітей, молоді.

« Зараз ця структура дуже розвинена. Зараз тобі підкажуть, куди в першу чергу звернутися.

учасник ФГД, ВПО »

Відновлення в місті системи вищої освіти. На думку респондентів, на сьогоднішній день у місто переїжджають кілька обласних університетів, що приверне молодь вчитися і працювати в майбутньому в Маріуполі.

« Зараз в місто приїздять багато обласних університетів. Та ж молодь, якій потрібно було їхати кудись і витратити гроші, живучи в інших містах, — вони можуть отримувати цю освіту в місті. Це теж дуже важливо.

інтерв'ю, політик »

Ефективний діалог із центральною владою через особисті зустрічі і донесення інформації до Києва. Як один з актуальних прикладів такої взаємодії — розширення роботи залізниці, додаткові маршрути — часткове вирішення транспортної проблеми.

« Місцева влада намагається вирішувати всі питання, які, ніби, пов'язані з її компетенцією, входять до її компетенції. Тут, знову ж таки, переговорний процес. Тільки тут інший ланцюжок — місто-область-Київ.

інтерв'ю, представник освіти »

Активна й адекватна **взаємодія з військовими / поліцією** — співпраця з метою забезпечення безпеки в місті.

« Дуже багато зараз поліцейських на вулицю вийшли. І це дає про себе знати, видно.

учасник ФГД, правоохоронні органи »

« Спокійніше зараз набагато. Не так стріляти стали, як тоді було. Менші потоки переселенців. Військових по місту практично немає.

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

ГРОМАДСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Важливими учасниками допомоги Маріуполю, на думку респондентів, є міжнародні та громадські організації. Вони побічно допомагають вирішити проблеми, пов'язані з конфліктом, а також вносять свій внесок у взаємодію влади й містян.

Роль **міжнародних** організацій (Європейський Союз, ЮНІСЕФ, ПРООН, USAID, British Council, Данська рада у справах біженців, UNHCR, Карітас, Лікарі без кордонів, Грецький центр, Міжнародний медичний корпус та ін.) маріупольці відзначають в основному в **фінансуванні різних соціальних, гуманітарних, освітніх проектів у місті, а також підтримки і розвитку середнього й малого бізнесу в регіоні.**

Крім того, учасники дослідження позитивно оцінюють європейський досвід розвитку й комунікації між органами влади і місцевими жителями, бізнесом, який привносять міжнародні організації в життя Маріуполя.

« Вони були найпершими, які все давали, теплі речі. ЮНІСЕФ — море якраз гуманітарних проектів для дітей. Вони виділяли гроші на ремонт житла.

учасник ФГД, жіночі організації »

« На даний момент, величезну роль вони відіграють [міжнародні організації, — авт.]. Величезну кількість коштів вони вкладають у забезпечення водо-

проводу якісною водою для пиття і в розвиток молодіжних рухів, і в підтримку сімей. Тобто їхня роль зараз величезна. У тому числі на розвиток малого і середнього бізнесу є програми ПРООН, які працюють в місті.

інтерв'ю, цивільний активіст »»

«« *Грецький центр щомісяця приїжджає для того, щоб зробити безкоштовні УЗД, допомагає людям похилого віку, молоді, малозабезпеченим.*

учасник ФГД, представники сільрад »»

«« *Зараз є невеликі натяки на те, що дрібний і середній бізнес тут буде розвиватися. Але поки це буде пов'язане тільки з грантовою допомогою європейської спільноти.*

інтерв'ю, бізнес »»

За словами представників влади Маріуполя, **міжнародні організації надають безпрецедентну допомогу й підтримку** як самим жителям Маріуполя, які опинилися у важкій ситуації, так і місцевим органам влади, підтримуючи ініціативи концептуально і фінансово.

Тоді як **громадські організації**, за словами респондентів, якраз виступають своєрідним **буфером між містянами і владою** (а також бізнесом), відповідальні за донесення основних проблем міста, а також артикулювання суспільного запиту.

Крім того, саме громадські організації часто виступають **першими, до кого звертаються за допомогою** ВПО та малозабезпечені громадяни.

На думку учасників дослідження, громадські організації відіграють **роль «громовідводу», знижуючи градус агресивності та психологічної напруженості маріупольців** шляхом організації різних заходів, свят, навчальних програм.

«« *Громадські організації, вони, як мінімум, ближче до народу, вони чують, що потрібно людям.*

учасник ФГД, жіночі організації »»

«« *Ну, як на мене, вони стимулюють нинішню владу. Вони ближчі, якщо ми беремо військовий стан, вони ближчі до військових, тобто, вони знають їхні потреби, вони ближчі до переселенців, вони знають потреби переселенців, вони підказують, наштавхують, допомагають владі побачити проблему.*

інтерв'ю, представник культури »»

«« *Вони проводять заходи, дитячі ранки, з дітьми займаються. Для переселенців якусь допомогу постійно видають. Фонд розвитку Маріуполя підтримує саме місцевий бізнес.*

учасник ФГД, бізнес »»

ПЕРСПЕКТИВИ

Учасники ФГД і глибинних інтерв'ю, а також експерти, **не бачать чітких перспектив розв'язання конфлікту** — переважно, говорять про відсутність конкретних кроків, планів і невиконання обіцянок з боку всіх сторін протистояння. Усі припущення зводяться до варіанту **заморожування конфлікту**. На думку ЦА, жодна зі сторін конфлікту не демонструє рішучих дій для його розв'язання.

« Я думаю, що активного нічого не буде, заморозять, і все.
учасник ФГД, бізнес »

« Немає жодного позитивного імпульсу, глобального, який би свідчив про швидке завершення конфлікту. Замороження, або якимось інакше, уповільнене, кінця ніякого не видно.
інтерв'ю, бізнес »

« Я думаю, що це буде закинуто, по типу як Абхазія, Придністров'я. Тому що з Донбасу повивозили все, що можна, Донбас Росії не потрібен. А Україні буде важко відновлювати все, що там зруйнували. Це буде буферна зона.
учасник ФГД, работники бюджетной сферы »

« Конфлікт триватиме, поки будуть проплачувати. Знаєте, цей конфлікт — це такі величезні гроші.
учасник ФГД, жіночі організації »

« Ну, хотілося б, щоб зупинилася ця війна, щоб припинили стріляти, щоб повернулися кордони. Але у найближчі три роки важко сказати наскільки це буде.
інтерв'ю, представитель местной власти »

Те, на що людина не може вплинути, залишається поза зоною його відповідальності й уваги. Тоді як, із точки зору життя міста, маріупольці не можуть дозволити собі застою — тому люди **сподіваються на відновлення й розвиток Маріуполя в позитивному ключі**.

Респонденти говорять про те, що більшість психологічно звиклися з наявністю тривалого конфлікту поруч зі своїм містом, навчилися з цим жити і розвиватися далі.

Найчастіший **очікуваний сценарій майбутнього Маріуполя**, який транслюють учасники дослідження, — відновлення інфраструктури, повернення бізнесу в місто, розвиток туризму і повернення фахівців у місто, не зважаючи на застійний процес самого конфлікту.

«*Минулого тижня у нас на сесії міськради була прийнята програма економічного і соціального розвитку міста на 5 років, чого не було ніколи. Вона досить серйозна та перспективна.*

учасник ФГД, бізнес »

«*Будуть інвестиції — у Маріуполя буде життя. Це місто, яке з моно-економіки зможе перетворитися ще й на гарне місто з достатнім курортно-рекреаційним потенціалом.*

інтерв'ю, бізнес »

Питання розв'язання конфлікту, а також багатьох проблем, спровокованих ним, на думку більшості учасників дослідження, належить до компетенції центральних органів влади. Відповідальність місцевої влади бачать у налагодженні безпеки в місті, відновленні інфраструктури, а також у діалозі з центральною владою.

Респонденти одногосно підкреслюють позитивну й важливу роль міжнародних і громадських організацій у допомозі місту і безпосередньо місцевим жителям.

Для жителів Маріуполя вкрай важливо, на думку більшості учасників дослідження, отримати чіткі перспективи вирішення конфліктної ситуації. Оскільки майже всі респонденти не бачать закінчення конфлікту найближчим часом.

35 МОЖЛИВІ ФОРМИ ДІАЛОГУ ТА СПІВПРАЦІ З МЕТОЮ ПОМ'ЯКШЕННЯ ВПЛИВУ КОНФЛІКТУ

ВЛАДА – МІСТЯНИ

Усі без винятку учасники дослідження говорять про **відкритість, прозорість та доступність нової місцевої влади**. За словами учасників фокус-групових дискусій, з керівництвом міста тепер легше налагодити контакт і вести ефективний діалог. Містяни **декларують почуття безпеки** в комунікації з місцевою владою, **трансляючи свої проблеми, бачать зворотний зв'язок** у вигляді прийняття рішень на користь міста і його жителів.

У свою чергу, представники влади говорять про відкритість і готовність співпрацювати з маріупольцями. Для них важливий зворотний зв'язок, однак не завжди він ініціюється містянами. На думку представників міської адміністрації, рівень усвідомлення і громадянського залучення серед місцевих жителів ще недостатній для повноцінної й ефективної комунікації.

« П'ять років тому підійди отак, навіть підійти не здогадувалися, тобто навіть не думали. Зараз є можливість підійти з проблемою.

учасник ФГД, молодь »

« Це відкрито [інформація про рішення місцевої влади, — авт.], можна зайти на сайт міськради, — там все вивішується, рішення. Але у нас не такий рівень свідомості у людей, щоб вони заходили, цілеспрямовано моніторили. Вони довіряють ЗМІ — те, що їм сказали.

інтерв'ю, чиновник »

« Молодіжні центри теж були створені за підтримки міського голови, міської ради. Влада зараз відкрита для співпраці, відкрита до пропозицій і цілком допомагає якимось ініціативам.

учасник ФГД, молодь »

« Але ми так привчені «наша хата з краю». Ну це ж просто так не народжується цей вислів, у нашого народу якось, в більшості, ми звикли якось на кого-то перекласти відповідальність і сказати «Ось я його вибрав, і він повинен зробити», і ти чекаєш від нього, більшою мірою — я чекаю від нього, він зробить, щоб мені було добре.

інтерв'ю, громадський діяч »

Основні форми діалогу громадян з місцевою владою (які функціонують зараз, і в яких маріупольці готові без побоювання брати участь):

- сесії міської ради з вільним доступом / трансляцією на ТБ / в інтернеті;
- гаряча лінія, кол-центр, ЦНАП;
- особистий прийом у представника влади;
- електронні приймальні на сайті міськради / райадміністрацій;
- інтерактивні майданчики, телеміст, телеефір;
- комітети самоорганізації населення;
- особисті зустрічі на території громади;
- культурні заходи;
- комунікація за допомогою міського сайту, сайтів соціальних мереж;
- електронні петиції.

«*Більшою мірою зараз, у порівнянні з попередньою нашою міською владою, інформування населення досить високе. Розроблено хороші сайти, на них постійно оновлюється вся інформація, що відбувається в місті, якісь заходи і так далі. Попередня влада цього не зробила.*

інтерв'ю, представник сфери освіти »

«*На сайті 0629 є «голос міста», там соціопитування часто проходять. Але йому не зовсім можна вірити, але спроба є дізнатися думку містян.*

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

«*Місцева влада постійно виїжджає, зустрічі проводять з населенням, з народом спілкуються. Десь якась реакція, звичайно, йде.*

учасник ФГД, ВПО »

Учасники дослідження (переважно, громадські активісти) стверджують, що завдяки нововведенням місцевої влади і поліпшенням комунікаційного клімату намітилася **тенденція до підвищення громадянської відповідальності серед жителів міста**. Бачачи відкритість і готовність до співпраці з боку місцевої влади, містяни **декларують готовність активізуватися, включатися в роботу по вирішенню проблем міста, бути в цілому причетними**. Однак, на ділі включатися в активну роботу по взаємодії з органами влади рядовий житель Маріуполя не поспішає, не побачивши конкретних вигод для свого найближчого оточення.

Крім того, **місцеві жителі говорять про другорядність своєї ролі** у розв'язанні проблем, спровокованих конфліктом. Основною формою причетності і впливу на ситуацію залишається **участь у волонтерському русі або мобілізація під час гострих ситуацій** (наприклад, допомога жителям при обстрілі мікрорайону «Східний», Сартани).

«*Місцеві жителі йдуть і в волонтери, і в громадських організаціях, і допомагають жителям сірої зони, в селищах.*

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

«*Рішення конфлікту — це не наш рівень.*

учасник ФГД, ОСББ / КСН »

«*Вона [громада, — авт.], звісно, стала активнішою і розвиненішою, але знову, в ній є активна частина, нехай вона раніше була умовно 5%, зараз стала 8 або 10. Звичайно, цього ще недостатньо для того, щоб це були б якісь там сили, які ось як в Європі могли б реагувати на виклики міста.*

інтерв'ю, представитель образования »

Від проявів активної громадянської позиції, на думку респондентів, жителів міста зупиняє вкорінене сприйняття влади як закритої та забюрократизованої структури, коли відсутня як така можливість прямої комунікації та діалогу.

Окрім того, зі слів учасників дослідження, для жителів східних регіонів прояв громадянської активності та комунікації з владою не властивий, що пов'язано зі спадщиною попередньої влади (і зокрема, періоду Януковича).

«*Взагалі, існування цих організацій [громадських організацій, — авт.] стало можливим тільки після того, як впав гнітючий режим Януковича. Місто просто до цього не знав, що так можна робити. Вірніше, люди не знали, що вони можуть і мають право самоорганізовуватися. Ця самоорганізація історично на Донбасі придушувалася. Навпаки, нав'язувалися моделі корпоративного, заводського авторитарного управління. І тому, вкрай важлива поява будь-яких абсолютно низових ініціатив, чим би вони не займалися. Від збору сміття, до контролю органів влади.*

інтерв'ю, представник громадських організацій »

Для безпечного та партнерського діалогу громадян і влади за інерцією необхідний медіатор, посередник, контролююча структура (наприклад, у форматі громадської організації). Завдання такого посередника — збирати, оформляти проблеми містян, транслювати їх влади, а також **виступати таким собі механізмом, важелем тиску на владу**, нагадуючи і контролюючи реалізацію суспільного запиту.

«*І тільки в діалозі місцевої влади та громадських організацій. Тільки тут влада може почути про проблеми звичайних людей і замислитися.*

інтерв'ю, соціальна служба »

«*Їм [жителям Маріуполя, — авт.] потрібен якийсь перекладач. ЗМІ можуть бути таким перекладачем. Посередник, модератор, можна по-різному це називати.*

інтерв'ю, журналіст »

«*Якийсь повинен бути громадський контроль. Ось послухали, ті пообіцяли, і всі розійшлися і забули. А ці організації: «Ви ж говорили! Давайте ми це ось у терміни!» Під контролем.*

учасник ФГД, ВПО »

« Мер повинен скликати стратегічну раду. Це повинно бути у формі робочої групи при мері. Він має повноваження створити таку робочу групу, і доручити цій робочій групі власне вироблення та нагляд за виконанням стратегічного плану. Цього майданчика не існує.

інтерв'ю, політолог »

Нагальні для громади **проекти, в які готові включатися і взаємодіяти з владою:** екологія / водопостачання, робочі місця (середній і малий бізнес), підвищення якості комунальних послуг і зниження їхньої вартості.

Крім того, часто **активним містянам не стає інформованості про дії та плани місцевої влади, чітких планів і роз'яснювальної комунікації.** Одне лише декларування планів (без пояснень) заспокоює місцевих жителів, але недостатньо мобілізує їх, оцінюється як популізм.

« Ось зараз задумали оцю децентралізацію, в сенсі об'єднання. Теж люди не можуть зрозуміти, тому що їм конкретно не пояснять ніяк. А що це таке, а що це дасть? І тому що ми самі в невіданні, ми не можемо людям розтлумачити, що до чого і як, чого треба побоюватися, боятися, на що треба сподіватися. Головне — абсолютна непоінформованість.

інтерв'ю, журналіст »

« Але я думаю, що тут важливо робити, діяти. А в таких популістських настроях немає ніколи ефекту.

інтерв'ю, громадський діяч »

У свою чергу, представники місцевої влади **очікують від жителів більшої ініціативи, підвищення громадянської активності,** в тому числі за рахунок патріотизму і своєрідної контрпропагандистської роботи, а саме — поширення серед містян і ВПО інформації про позитивні зрушення у розвитку України та Маріуполя, формування позитивного іміджу української сторони.

« А коли людина, яка озвучує проблему, залучена до її розв'язання, це зовсім інший ефект.

інтерв'ю, представник місцевої влади »

« ... розповідати про те, як можуть люди взаємодіяти з владою і розповідати про те, що воно їм треба, це в їхніх інтересах. Це не просто якась ефемерна штука, тим більше зараз, яка там в Києві. [...] Це і тут теж. За цим всім, якщо ви не будете стежити, не треба вірити, що прийде якийсь добрий цар і буде вам все давати і робити добре. Цього не буде. Люди повинні дивитися.

інтерв'ю, журналіст »

БІЗНЕС – ВЛАДА

Великий бізнес міста та місцева влада, за словами учасників дослідження, **налагодили тісну співпрацю** шляхом створення **ефективного майданчика у вигляді Фонду розвитку Маріуполя**. Це, на думку містян, — **найбільш вдалий варіант діалогу і партнерської взаємодії бізнесу і влади**.

« Підприємства *Метінвест*, маріупольські підприємства створили фонд, його фінансують і підтримують. Це допомога жителям в організації і благоустрої території прибудинкової, але це ще й додаткові робочі місця.

учасник ФГД, ОСББ / КСН »

Також, за словами респондентів, у взаємодії влади й бізнесу присутні такі форми комунікації, як **громадські слухання, круглі столи, робочі групи**, за допомогою яких обидві сторони діалогу вирішують нагальні проблеми міста за участю представників бізнесу. На думку частини містян, в такій взаємодії бракує участі звичайних жителів для повноцінного аналізу ситуації і вирішення проблем Маріуполя.

« Основна мета — представити позитивний імідж Маріуполя, і на деякі проблеми, я думаю, закривають очі. Для того, щоб вони вирішувалися треба виходити в народ і питати людей з народу про те, які проблеми у них є.

інтерв'ю, громадський діяч »

При цьому, на думку респондентів, середній і малий бізнес більшою мірою займає обережну позицію у взаємодії з владою. Якоюсь мірою представники підприємців залишаються заангажованими і схильються до «звичних» старих схем вирішення питань (коли змушені співпрацювати з владою), побоюючись бюрократії й упередженого ставлення чиновників.

За словами представників бізнесу, які взяли участь у дослідженні, **для партнерської взаємодії середнього і малого бізнесу з місцевою владою не вистачає чітких, конкретних результатів, кроків, спрямованих на вирішення проблем підприємництва**.

« Не вистачає дрібному підприємництву зворотного зв'язку по своєму бізнесу, як його вести. ...Вони тільки й чекають хоч якоїсь допомоги. Вибачте, зніміть з нас податковий тягар хоч в якомусь наближенні.

учасник ФГД, бізнес »

« Є певна пасивність, настороженість, з якою боротися дуже складно, тут не вистачає хороших прикладів. У даному випадку проблема не в комунікації як такій, канали для комунікації є, краще або гірше, але вони працюють... є недовіра до ініціатив влади і тим, які виходять від влади.

інтерв'ю, політолог >>

« Я буваю на нарадах досить регулярно. Здебільшого я не очікую звідти ніякої допомоги — саме прямої. Я знаю, що мене навряд чи почують, — я навіть не намагаюся прориватися. Здебільшого я намагаюся потрапити на ці наради, кворуми, симпозиуми, які проводяться владою, саме з метою отримати інформацію — чого мені чекати в найближчому майбутньому.

інтерв'ю, бізнес >>

Крім того, учасники дослідження вважають, що ефективний діалог для вирішення проблем із безробіттям і залученням інвестицій в місто можливо налагодити між владою і бізнесом за рахунок активної участі обох сторін у розвитку економіки міста.

Конкретний проект такого успішного співробітництва — створення індустріального парку з ініціативи бізнесу і за активної участі міста. З боку бізнесу місцева влада очікує фінансової підтримки, тоді як сама повинна гарантувати надійність і безпеку співпраці.

« Тут треба і якісь гарантії, щоб не втратити свій капітал. Ну і більш сміливо використовувати закон про державно-приватне партнерство. Тобто, місто повинно брати участь у цих проектах.

інтерв'ю, представник місцевої влади >>

БІЗНЕС — МІСТЯНИ

На думку респондентів, **від бізнесу місцеві жителі не отримують і не очікують особливої підтримки.** Що стосується середнього і малого підприємництва, з боку активістів швидше транслюється співчуття і співпереживання. Основний посыл учасників дослідження — у бізнесу на сьогоднішній день недостатньо ресурсів, бізнесу самому потрібна допомога та підтримка.

« Тому що на даному етапі цей бізнес намагається вижити.

учасник ФГД, ОСББ / КСН >>

Якщо говорити про великі, містоутворюючі підприємства, то в цьому випадку респонденти говорять про **несформований, як такий, механізм взаємодії** місцевих жителів і бізнесу. На думку ЦА, **немає успішних прикладів співпраці і важелів впливу.**

« Приватний бізнес — це частина населення, не можна говорити, що вони взаємодіють. Взаємодіють бізнес з населенням дуже просто — є попит і його намагаються задовольнити. Ось, власне, і все взаємодія.

інтерв'ю, бізнес >>

Для місцевих жителів, щоб відчувати безпеку та партнерство, можливі тільки **опосередковані варіанти взаємодії з бізнесом — за допомогою громадських організацій, профспілок, фондів допомоги**, тощо, які, у свою чергу, мають вибудований механізм взаємодії та важелі впливу.

«*Говорити можна з ким завгодно. Чи буде від цього якась пуття? Я пішов, начебто висловився. До нього завтра такий самий прийде. ...Бізнес промислових підприємств нас не чує.*

учасник ФГД, жіночі організації »

«*Щоб вони нас сприймали як рівноцінних партнерів, а не говорили так, як часто буває: «Вас не влаштовує, будь ласка, звільняйте робоче місце, незамінних людей немає.*

учасник ФГД, працівники бюджетної сфери »

За словами учасників дослідження, великі містоутворюючі підприємства (зокрема, група Метінвест) на сьогоднішній день працюють стабільно і мають можливість і ресурс допомагати місту.

На думку респондентів, це також опосередкована допомога з боку великого бізнесу місцевим жителям: забезпечення і збереження робочих місць, відрахування в бюджет міста, організація різних заходів для жителів. Такі кроки бізнесу сприймаються респондентами як ефективна взаємодія бізнесу і влади, а також допомога місту.

Конкретні **прикладі допомоги і взаємодії бізнесу з містянами** (опосередковано через фонд), про яких говорять учасники дослідження (і в яких брали участь і готові брати участь у майбутньому): програми благоустрою міста (дитячі майданчики, лавочки і таке інше), озеленення, очищення водойм, різні заходи у форматі суботників, тощо.

Учасники дослідження не готові озвучувати форми діалогу між владою і містянами, окрім тих, що вже функціонують: міський сайт, гаряча лінія, особисті прийоми і зустрічі з місцевими жителями, КСН, електронні приймальні, і т. ін.

На думку більшості, багато з цих комунікацій стали можливі і доступні з приходом нової команди місцевої влади, що формує її імідж як більш відкритої та прозорої. Утім, для повноцінної комунікації з місцевою владою, громадянам, все ж таки, необхідний авторитетний посередник, який зможе транслювати проблеми жителів міста і контролювати виконання їх владою.

Що стосується бізнесу, то у взаємодії місцевої влади та великих підприємств люди бачать досить тісний діалог, якому, проте, не вистачає більшої гласності. Тоді як комунікація бізнесу з громадянами для респондентів — це новий і незрозумілий поки що формат взаємодії. Переважно, будь-який перетин вбачають у наданні з боку бізнесу робочих місць, а також послуг і продуктів — з боку малого і середнього бізнесу.

4 ВИСНОВКИ

Найбільш важливі для жителів Маріуполя проблеми, породжені конфліктом, у першу чергу, стосуються психологічного стану людей. Так, маріупольців турбує напруга, тривожність і почуття незахищеності, викликані близькістю військових дій, що, в цілому, впливає на настрої та сприйняття перспектив.

Другою за важливістю декларується проблема логістики. Маріуполь, зі слів респондентів, перебуває у транспортній ізоляції, внаслідок пошкодження і зносу дорожньої інфраструктури, обмеження пересування через блокпости, скорочення залізничного сполучення, проблем у роботі порту.

Конфлікт негативно вплинув на економіку міста і прифронтових селищ: зниження виробництва як на великих містоутворюючих підприємствах, так і с/г виробників, порту, середнього й малого бізнесу (що підвищило рівень безробіття, як у місті, так і селищах).

Представники бізнесу особливо гостро реагують на зниження купівельної спроможності місцевих жителів, призупинення притоку інвестицій у місто. При цьому, можна почути думку про необхідність надання податкових пільг для середнього та малого бізнесу Маріуполя, як міста з особливим статусом.

У переліку важливих для міста проблем, викликаних конфліктом, також називаються **перебої з подачею води, нестача житла для ВПО, руйнування інфраструктури, відтік фахівців з Маріуполя.**

Переїзд в місто великого числа внутрішньо переміщених осіб містянами сприймається неоднозначно. З боку ВПО, як правило, взаємодія з місцевими жителями і владою декларується у позитивному ключі. Основне навантаження йшло і досі йде на соціальні структури, громадські організації, на волонтерів.

Дислокація військових поблизу міста, а також їхня присутність у місті, в цілому, не є фактором ризику і не викликає у містян проблем. В основному, місцеві жителі звикли до присутності армії в Маріуполі, багато хто висловлює подяку військовим, які захищають місто й Україну в цілому.

Онлайн-публічна сфера міста — як локальні інтернет-ЗМІ, так і місцеві онлайн-лідери думок — в цілому точно відображає проблеми і сподівання активних маріупольців. Теми та новини, найбільш часто обговорювані в публічній сфері, тісно корелюють з актуальними для міста проблемами, при цьому зберігається досить широкий плюралізм думок і коментарів з тих чи інших питань порядку денного.

В цілому конфлікт багатьма оцінюється як затягнутий, зі складними і неясними перспективами розв'язання. Усі без винятку учасники дослідження покладають відповідальність за вирішення конфлікту на органи центральної влади, а

також на сторону, яка напала. У першу чергу говорять про мирні переговори за участю міжнародних представників. Крім того, мариупольці скоріше негативно відгукуються про центральну владу, не бачачи чітких планів щодо припинення бойових дій.

На думку учасників дослідження, місцеві органи влади не володіють повноваженнями і необхідними ресурсами для вирішення конфлікту і припинення бойових дій. Зона відповідальності керівництва міста полягає в налагодженні і відновленні інфраструктури міста, залученні інвестицій, гармонізації настроїв жителів, а також діалозі з центральною владою з метою донесення потреб Маріуполя. Усе це безпосередньо або побічно допоможе вирішити проблеми, пов'язані з конфліктом.

При цьому сприйняття місцевої влади з боку містян, переважно, позитивне. Мариупольці відзначають результати її роботи, позитивно оцінюють нововведення і перспективність керівництва міста.

Місцевими активістами декларується відкритість місцевої влади та готовність з нею співпрацювати. Багато учасників дослідження виявляють інтерес до проблем міста та до шляхів вирішення поточних проблем. Свою роль вони бачать у волонтерській допомозі місту / ВПО / постраждалим під час обстрілів.

Представники місцевої влади, у свою чергу, декларують готовність до співпраці з містянами. Однак очікування керівництва міста пов'язані з більшою ініціативою й активністю з боку місцевих жителів. За словами місцевого керівництва, у політичній культурі місцевих жителів превалює патерналізм, однак тенденція до підвищення громадянської активності є.

Основні форми комунікації жителів з місцевою владою на сьогоднішній день — це, за великим рахунком, ініціатива нової команди, що прийшла до влади в місті: інформація на сайті міста, електронні приймальні, гаряча лінія, онлайн трансляція сесій міської ради, а також особисті прийоми глав адміністрацій / депутатів і зустрічі на організованих містом заходах. **Всі ці форми діалогу відомі активним жителям, сприймаються як дієві.**

Крім того, за звичкою, мариупольці готові співпрацювати з владою опосередковано, транслюючи свої запити і проблеми якійсь інституції, яка буде оформляти, представляти інтереси жителів перед владою, а також контролювати виконання поставлених завдань. На думку респондентів, ефективність такої взаємодії буде набагато вища.

5 РЕКОМЕНДАЦІЇ

На базі результатів фокус-групових дискусій, глибинних інтерв'ю, експертного опитування в Маріуполі були сформульовані наступні рекомендації:

- З урахуванням стратегічного значення Маріуполя для всієї країни Уряду України доцільно розглянути можливість організації програм, спрямованих на вирішення ключових інфраструктурних та транспортних проблем міста: ремонт автодоріг, відновлення залізничного сполучення, ремонт рухомого складу, диверсифікація джерел водопостачання, розблокування діяльності порту та ін.
- Об'єктивні обмеження, що накладаються на Маріуполь у зв'язку з близькістю конфлікту, можуть бути подолані завдяки зусиллям Уряду України та місцевої влади щодо реалізації програм підтримки розвитку бізнесу та робочих місць у Маріуполі.
- У зв'язку з виїздом з міста великої кількості кваліфікованих фахівців і гострою нестачею трудових ресурсів в таких галузях як медицина, освіта, культура, пропонується розглянути можливість введення регіонального коефіцієнта надбавки до оплати праці.
- Неможливість ведення агробізнесу поблизу лінії зіткнення (замінування полів, регулярні обстріли) вже зараз вимагає підготовки комплексної стратегії розв'язання даної проблеми. Уряду України доцільно визначити можливі варіанти підтримки аграріїв «сірої зони», що може включати грошові компенсації, виділення інших земельних ділянок чи інші заходи.
- Широка присутність внутрішньо переміщених осіб у Маріуполі актуалізує проблему забезпечення житлом, яка може бути вирішена тільки шляхом розробки програм житлового будівництва. Такі програми можуть бути реалізовані Урядом України у співпраці з місцевою владою.
- Доречним є продовження вже запущених проектів психологічної допомоги і підтримки для місцевих жителів. Слід також розглянути можливості роботи з вузькими цільовими групами — організація програм професійної перекваліфікації; створення тренінгових програм і ресурсних центрів для захисту і підтримки жінок, молоді, ВПО; допомога жертвам насильства; тренінги по ненасильницькій комунікації, медіації та інше.
- Для покращення якості співпраці та залучення до процесів прийняття рішень на рівні міста доцільно артикулювати в публічній сфері Маріуполя можливості й обмеження місцевої влади і місцевих жителів в контексті впливу на конфлікт і зниження його негативних наслідків. Важливими для підтримки довіри до процесу взаємодії є постійний інформаційний супровід: ток-шоу, інтерв'ю з першими особами на тему

можливостей, тощо. Втілення раніше затверджених планів (зокрема, програми економічного й соціального розвитку міста на 5 років) вимагає докладного інформування та висвітлення реалізованих заходів, що забезпечить формування у містян відчуття безпеки і розуміння процесів, що відбуваються.

- У контексті поліпшення якості комунікації в трикутнику «місцеві жителі — місцевий бізнес — місцева влада» і можливих форматів діалогової взаємодії, почати варто з більш звичних, нехай і не дуже ефективних («круглі столи», «громадські слухання» і т.д.), а потім перейти до «воркшопів», «стратегічних сесій» або «сесій планування короткострокових спільних дій».
- Для розвитку потенціалу місцевої демократії та розширення цивільно-політичної участі містян корисними є серії тренінгів «для активних громадян», просвітницькі заходи щодо партисипативної демократії (демократії участі); майстер-класи з використання наявних інструментів участі в управлінні місцевими і загальнодержавними справами.
- Ефективним для Маріуполя може бути створення постійного майданчика для діалогів, на якому б обговорювалися актуальні для громади питання. Для реалізації подібного проекту необхідно навчання і стажування фахівців, які будуть організувати і фасилітувати діалоги. Для цього корисним буде проходження командою такого «діалогового майданчика» відповідних навчальних курсів та тренінгів.